

LOZAN ANTLAŞMASI VE HEYBELİADA RUHBAN OKULU

Prof. Dr. Hasan Tahsin Fendoğlu
Akademisyen

“Anayasal Açıdan Heybeliada Ruhban Okulu” isimli yazımızda konu hakkında genel bir çerçeve çizmiştik. Bu yazıda Lozan Antlaşması bağlamında Heybeliada Ruhban Okulu sorununu analiz etmeye ve bir sonuca ulaşmaya çalışacağız.

Bilindiği gibi, Heybeliada Ruhban Okulu, kapandığından bugüne hemen hiç gündemden düşmemiştir. **1971’de kapatılması üzerine Ruhban Okuluna tayin edilen kayyımlik, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ömer İlhan Akipek’i avukat olarak tutmuş, o da Danıştay’a bu idari tasarrufun iptali isteğiyle, 17 Kasım 1971’de özetle şu gerekçelere dayanarak dava dilekçesi sunmuştur;**

- **Bu okul, Lozan’ın 40. maddesi kapsamına giren okullardandır.**
- Teoloji bölümünü bitirenlere verilen diplomalarda yer alan, “lise üzerine en az bir yıllık meslekî tahsil veren okullar derecesinde öğrenim görmüş sayılırlar” ibaresi dışında, T.C. **Lise Diploması** ile Teoloji Bölümü Diploması arasında hiçbir fark yoktur.
- Okulun teoloji bölümü mezunları bu sıfatla vatanî görevlerini lise mezunları gibi er olarak yaparlar.
- Öğrenimlerine üniversitede devam etmek isteyenler, lise mezunları gibi giriş sınavına tâbi tutulurlar.
- Bu bölüm mezunları ancak rahiplik mesleđine kabul olunurlar.
- Okul, **625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu**’na göre kurulmuş olmayıp 1844’ten beri faaliyet göstermektedir. Zaten, okulun yönetmeliğinin onaylandığı tarihte yürürlükte olan mevzuata göre özel yüksek okul açılmazdı.
- Kapatılan bütün özel yüksek öğretim kurumlarının öğrencilerinin öğrenimlerine devam edebilmeleri amacıyla 1472 sayılı kanun ile mevcut üniversite ve akademilere bağlanmalarına rağmen Heybeliada Ruhban Okulu hakkında böyle bir işlem yapılmamış olması, kanun koyucunun bu okulu bir yüksek okul olarak görmemiş olduğunun açık bir delilidir.

Ayrıca, Okulun kayyımılığı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hicri Fişek’e de bir mütâlaa hazırlatmıştır. Fişek de, mütâlaasında, Özipek’in savunmasındaki ifadelere benzer ifadelerle, özetle şu hususlara yer vermiştir;

- Okul kapatıldığı zaman, 625 sayılı yasanın iptal edilmemiş olan 25. maddesinde belirtilen bir azınlık okulu olarak işlemektedir. Bu madde Lozan’ın 40 ve 41. maddelerine atıf yapar. Bu uygulama, 625 sayılı yasanın bazı hükümlerinin iptali Türk vatandaşlarının orta dereceli okullarının kapanmasına yol açmadığı cihetle Lozan’da belirtilen eşitlik ilkesine aykırı olacaktır.

- **Lozan gereği azınlıkların dînî ayinlerini icra etmeleri serbest olduğuna** göre, bu din adamının yetiştirilmesini de zorunlu kılar. 40. madde de, “her türlü okul vesair öğretim ve eğitim kurumları açmasını” hükme bağladığına göre, bu azınlıkların din adamı yetiştirecek okul açması laiklik ilkesini, laik devletin din okulu açmasından daha az zedeleyecektir.

- Okul diplomaları, diğer lise diplomaları gibi okul müdürü ve Milli Eğitim Müdürü tarafından imzalanmaktadır. Oysa aynı devirde verilen özel yüksek okul diplomalarını okul müdürü ve Milli Eğitim Bakanı imzalamaktadır.
- **Bu diplomanın üniversite ya da yüksek okul diplomasının sağladığı hakları sağlamayacağı, okulun MEB tarafından tasdik edilmiş olan yönetmeliğinde açıkça belirtilmiştir.**

Yukarıda sıralanan görüşlere rağmen, o zamanlarda dava açılması engellenmiştir.

Bu konuda **Lozan Antlaşması'nın 40. maddesi**, konuyla doğrudan ilgili şu ibarelere yer vermektedir: *“Müslüman-olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları, hem hukuk bakımından hem de uygulamada, öteki Türk uyruklarıyla aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden/garantilerden yararlanacaklardır. Özellikle, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dinsel âyinlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.”*

Lozan Anlaşması'nın 42. maddesinin 3. paragrafı ise şöyledir: *“Türk Hükümeti, söz konusu azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve öteki din kurumlarına tam bir koruma sağlamayı yükümlenir. Bu azınlıkların Türkiye'deki vakıflarına, din ve hayır işleri kurumlarına her türlü kolaylıklar ve izinler sağlanacak ve Türk Hükümeti, yeniden din ve hayır kurumları kurulması için bu nitelikteki öteki özel kurumlara sağlanmış gerekli kolaylıklardan hiç birini esirgemeyecektir.”*

Lozan Antlaşması bir bütün olarak ele alındığında, azınlıkların sadece **bireysel değil kurumsal düzeyde** de korundukları görülmektedir. Cemaatin azalması ya da bireylerin ortadan kalkmasından dolayı kurumların da ortadan kalkmaları gerektiği ya da gereksiz duruma düştükleri, bu nedenle okula ihtiyaç bulunmayacağı iddiasının hukuken kabul görmesi güç olduğu gibi, konunun Türkiye'nin açıklamasının zor olacağı yerlere gitmesine neden olabilecektir.

Bu noktada, Lozan Antlaşması'nın “Azınlıkların Korunması” başlığını taşıyan bölümünün bazı özelliklerini de vurgulamak gerekir:

37. madde uyarınca Türkiye, bu bölümün kapsadığı hükümlerin temel yasalar olarak tanınmasını ve hiçbir kanunun, hiçbir yönetmeliğin ve hiçbir resmi işlemin bu hükümlere aykırı ya da bunlarla çelişik olmamasını ve hiçbir kanun, hiçbir yönetmelik ve hiçbir resmi işlemin söz konusu hükümlerden üstün sayılmamasını yükümlenmektedir.

44. madde uyarınca da Türkiye, söz konusu bölüm hükümlerinin gayrimüslim azınlıklarla ilgili oldukları ölçüde uluslararası nitelikte yükümler meydana getirmelerini ve Birleşmiş Milletler güvencesi altına konulmalarını kabul etmektedir. Aynı maddede, azınlıklara ilişkin hükümlere ilişkin hukuki ya da fiili meseleler üzerinde ortaya çıkacak görüş ayrılıklarının uluslararası nitelikte sayılacağı hükmü de mevcuttur. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90. maddesinin son paragrafı şöyledir:

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”

Okulun bugün açılmayacağına dair gerekçe olarak gösterilen **Tevhid-i Tedrisat Kanunu**, bu konuda bir gerekçe oluşturamaz. Nitekim bu kanunu çıkarıcılar da bir çelişki görmemişlerdir ki, Ruhban Okulu, bu kanunun çıktığı 1924 yılından 1971'e kadar faaliyetini sürdürmüştür. Kapatılma gerekçesi bu kanun değildir, dolayısıyla açılmasının önündeki engel de olamaz.

Anayasanın 24. maddesinde “Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır” denmekte, bu da Ruhban Okulunun açılmayacağına gerekçesi olarak sunulmaktadır. Oysa Ruhban Okulu açıkken MEB'in denetimindeydi, bugün de bundan farklı bir talep yoktur. Bu madde Ruhban Okulu'nun açılmayacağını değil, Devletin denetimi altına alınmasını belirtmektedir. **YÖK Başkanlığı'nın da, Ruhban Okulunun YÖK'e değil eskiden olduğu gibi MEB'e bağlı olarak açılması gerektiğini içeren bir raporu Hükümete verdiği bilinmektedir.**

Özel Öğretim Kurumları Kanununun 25. maddesi, *“Bu Kanunun yayımı tarihinde mevcut olup, 23 Ağustos 1923 tarih ve 340 sayılı Kanuna bağlı Antlaşmanın 40 ve 41. maddeleriyle ilgisi bulunan okulların özellik göstermesi gereken hususları yönetmelikle tespit edilir”* demektedir. Burada sözü edilen antlaşma Lozan'dır ve bu yasa yayınlandığında Ruhban Okulu zaten açıktı. Dolayısıyla, Lozan çerçevesinden bakıldığında, Okulun özel yüksekokullara ilişkin kanun gerekçe gösterilerek kapatılmış olması hukuken Lozan'a aykırıdır. Çünkü Lozan imzalanırken bu Okul mevcuttur, 1965 yılında çıkarılmış bir yasa içerisinde addedilerek, sanki okul bu yasa ile açılmış gibi **Okulun bu yasanın bazı maddelerinin iptali ile kapatılması, Anayasa'nın 90. maddesinde yer alan “uluslararası sözleşmelerin yasalardan üstünlüğü” ilkesiyle çelişmektedir.**

Öte yandan, Ruhban Okulu kendi tarihi boyunca bir yüksekokul ya da üniversite olmamıştır, Lozan'a göre tanımlanmış bir azınlık okulu ya da dini bir kurumdur.

AĞHM ve Heybeliada Ruhban Okulu. Lozan Antlaşması'nın 40. maddesi, Rum Patrikhanesi'ni bir kurum olarak uluslararası hukuk güvencesi altına almaktadır. Okul sorunu sürmeye devam ettiği takdirde Rum Patrikhanesi'nin, AİHM'ye başvuru mekanizması da dâhil olmak üzere her türlü hukuksal yolu denemesi muhtemeldir. **AĞHM'nin bu tür konularda verdiği kararlardaki eğilimi, dini toplulukların özerk biçimde örgütlenmesini, devlet müdahalesine tercih ettiği yönündedir.** Patrikhane veya bu kuruma bağlı birimlerin örgütlenme problemlerinin önüne gelmesi halinde, aynı eğilimde olması kuvvetle muhtemeldir.

Ayrıca, başta **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi** olmak üzere, **Türkiye'nin bir süre önce onayladığı 1966 tarihli Medeni ve Siyasal Haklara Gelişkin Uluslararası Sözleşme** gibi birçok belge, azınlıklar konusunda **Türkiye'ye yükümlülükler getirmektedir.**

Rum ve Ermeni Patrikhanelerinin Çözüm Önerileri.

(a) Rum Patrikhanesi'nin bu konudaki temel isteği, 1971'de kapatılmış olan Ruhban Okulunun eski statüsüyle aynen açılmasıdır. Bundan kastedilen statü, MEB'e bağlı özel okul statüsüdür. Bilindiği gibi, Okulun yönetimi Rum Patrikhanesinde, denetimi MEB'deydi.

(b) Ermeni Patrikhanesi'nin formülü, Rum Patrikhanesi'nin dışında hemen bütün Hıristiyan cemaatlerin üzerinde anlaştıkları formüldür. Buna göre, bir devlet

üniversitesi bünyesinde, karşılaştırmalı din araştırmaları gibi bir ad altında, her bir din ve mezhebe yönelik olarak, örneğin Ermeni dili ve kültürü, Süryani dili ve kültürü vb. adlandırılabilir çeşitli bölümler açılmasını öngörmektedir. Müfredatın hazırlanmasında dini liderliklerin de söz sahibi olmak istediği bu bölümler laik eğitim verecekler, ancak öğrencilerin içinden ruhanî olmak isteyenler, bölümde teorik bilgileri alırken, uygulamayı da bizzat kendi cemaatlerinin dini kurumlarında öğreneceklerdir. Bu bölümlerin mezunları yalnız ruhani değil, aynı zamanda gayrimüslimlerin okullarındaki dil ve kültür derslerine öğretmen olma gibi bir işlevi de yerine getireceklerdir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1. Unutulmaması gereken bir nokta, laik bir devletin diğer dinlere din adamı (ruhban) yetiştiremeyeceği ya da yetiştirmemesi gerektiğidir. Bu nedenle doğru olan, devletin gözetimi ve denetimi altında, her gayrimüslim cemaatin kendi ruhbanını, parasını cemaatinden toplayarak ve elbette müfredatını belirleyerek, kendisinin yetiştirmesidir. Dünyadaki laik uygulama da bunu gerektirmektedir.
2. **Sorunun çözümüne yönelik bir çekişme de, laik hassasiyeti ağır basan kesimler ile sorunu çözüme kavuşturduğu takdirde, yabancılara taviz vermekle itham edilebileceğinden çekinen Hükümet arasındadır.** Aradaki güvensizlik giderildiğinde, Heybeliada Ruhban Okulu konusu sanılandan çok daha kolay bir şekilde çözülebilecektir ancak **AB karıştı çevrelerin, AB ile mücadelelerini gayrimüslimler ve Patrikhane üzerinden gerçekleştirmeye çalıştıkları söylenebilir.**
3. Öte yandan, Cumhuriyet Döneminde, Patrikhane yalnız Türkiye sınırları içerisindeki Rumların dini kurumu olarak tanımlanmaya çalışılmışsa da, son 15-20 yılın gelişmeleri sonucunda, **ekümenik rolü** daha fazla oynanmaya itilmektedir. Eğer büyük güçlerin bu konuda devreye girmesinden rahatsızlık duyuluyorsa, bunun çaresi, gayrimüslimlerin ve Rum Patrikhanesi'nin şikâyetçi oldukları sorunların ve eşitsizliklerin çözülmesi için çaba harcamaktır. Böylece bu konunun Türkiye-AB ve Türkiye-ABD arasındaki bir sorun olması engellenebilir.
4. **Nitekim ABD'nin 2006 Yılı İnsan Hakları ve Demokrasiye Katkı Raporu'nda, Fener Rum Patrikhanesi "ekümenik" olarak nitelenerek, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması ve patrikhanenin ekümenik olarak tanınması istenmiştir.** Gayrimüslim ve Alevilerin ibadetlerini açıkça yapamadığı savunulan raporda, Türkiye'de aralarında Protestan, Yehova Şahitleri ve Bahailik'in de bulunduğu bazı dini grupların yasaklandığı, inançların yaşanması ve dini ifade özgürlüğüne izin verilmesine ihtiyaç olduğu öne sürülmüştür.
5. Ülkemizde var olan imam hatip liseleri fiilen ilahiyat eğitimi veren lise düzeyinde okullardır. Dolayısıyla bunların Tevhid-i Tedrisat Kanununa aykırı olmadıkları kabul ediliyorsa, Hıristiyan ilahiyatı okutan bir lise ya da lise üzerine bir-iki yıl meslek eğitimi veren bir tür meslek yüksek okulunun neden mümkün olamayacağını açıklanması gerekmektedir.
6. Son olarak, konunun siyasi boyut kazandığı gerçeği göz önünde bulundurularak, özellikle AB nezdinde karşılıklılık ilkesi çerçevesinde kazan-kazan kuralı çerçevesinde çözülmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Alıntılar (İktibas) Konusunda Açıklamalar

Bu çalışmadan yapılacak alıntılarda (iktibaslarda) 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun 35'inci maddesinde öngörülen şu şartlara uyulmalıdır: (1) İktibas, bir eserin "bazı cümle ve fıkralarının" bir başka esere alınmasıyla sınırlı olmalıdır (m.35/1). (2) İktibas, maksadın haklı göstereceği bir nispet dâhilinde ve münderecatını aydınlatmak maksadıyla yapılmalıdır (m.35/3). (3) İktibas, belli olacak şekilde yapılmalıdır (m.35/5) [Bilimsel yazma kurallarına göre, aynen iktibasların tırnak içinde verilmesi ve iktibasın üç satırdan uzun olması durumunda iktibas edilen satırların girintili paragraf olarak dizilmesi gerekmektedir]. (4) İktibas ister aynen, ister mealen olsun, eserin ve eser sahibinin adı belirtilerek iktibasın kaynağı gösterilmelidir (m.35/5). (5) İktibas edilen kısmın alındığı yer belirtilmelidir (m.35/5).

Ayrıca Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulunun 18 Şubat 1981 tarih ve E.1980/1, K.1981/2 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararına göre kararına göre, "İktibas hususunda kullanılan eser sahibinin ve eserinin adı belirtilse bile eser sahibi, haksız rekabet hükümlerine dayanarak Borçlar Kanununun 49. maddesindeki koşulların gerçekleşmesi halinde manevi tazminat isteyebilir". Bu sayfaya izin almadan link verilebilir. Ancak, bu web sayfası, önceden izin alınmaksızın ne suretle olursa olsun, kopyalanamaz, çoğaltılamaz, tekrar yayınlanamaz, dağıtılamaz, başka internet sitelerine metin olarak konulamaz.

Yukarıdaki şartlara uygun olarak alıntı yapılırken bu çalışmaya şu şekilde atıf yapılması önerilir:

Fendoğlu Hasan T. "LOZAN ANTLAŞMASI VE HEYBELİADA RUHBAN OKULU"

<http://www.hasantahsinfendoğlu.com/>

<http://www.sde.org.tr/> (28.08.2010)